

Jacek Trznadel

Z prac Instytutu Badań Literackich.

Biuletyn Polonistyczny 3/9, 16-22

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

gotowy do druku zarys J.J.Kraszewskiego /ok. 25 ark./, po zakończeniu głównego tekstu tomu w r. 1962 rozpoczęte zostaną prace redakcyjne nad zarysami J.Słowackiego i C.K.Norwida.

Najmniej zaawansowane są prace nad tomem IV, obejmującym literaturę epoki pozytywizmu i Młodej Polski. Kiedy w latach 1953 i 1954 dotacja na prace "korbutowe" została zmniejszona do 2/3 poprzedniej wysokości, najwięcej na tym ucierpiał właśnie tom IV, jako ostatni w przewidywanej kolejności oddania do druku. Prace nad nim zostały zahamowane, niemal przerwane, a do wznowienia ich doszło na wiosnę roku 1956, przy czym grupa robocza została stworzona z pracowników nowych, gdyż dawni byli już zaangażowani przy innych zajęciach zawodowych. Nowy zespół opracował już redakcję brulionową około połowy haseł autorskich, do redakcji w czystopisie będzie mógł przystąpić prawdopodobnie w połowie roku 1962.

Łącznie znajduje się obecnie /w październiku 1960 r./ w czystopisie ok. 600 arkuszy, tzn. więcej niż połowa całości dzieła, obliczonej na ok. 1000 arkuszy. Prace redakcyjne posuwają się systematycznie i w ciągu kilku lat zostaną zakończone, jeżeli nowe komplikacje nie wynikną w toku produkcji wydawniczej.

A w tym zakresie rok 1960 zapowiada zupełnie wyraźną poprawę sytuacji. Bezpośrednie zainteresowanie się sprawą "Korbuta" przez Wydział I PAN doprowadziło do przyznania odpowiednich limitów wydawniczych, które nareszcie umożliwią przystąpienie do produkcji drukarskiej. W 1961 r. będzie można wykorzystać limit ok. 100 arkuszy wydawniczych, zapewniony przez Instytut Badań Literackich. Próbnny skład drukarski został już ustalony, wkrótce mają przystąpić do pracy zecerzy. Można mieć teraz nadzieję, że rok 1961 rozpocznie nowy, czwarty etap prac nad "Korbutem", mianowicie etap realizacji wydawniczej.

Z PRAC INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH

B a r b a r a W i n k i e l: Monografia bio-bibliograficzna Tadeusza Boya-Żeleńskiego. Praca doktorska pod kier. doc. E.Korzeniewskiej. Część pracy - bibliografia, została w 1960 r. złożona w Państwowym Instytucie Wydawniczym.

Praca ta obejmuje pełną bibliografię podmiotową pisarza za lata 1895-1941 oraz ma ambicje zgromadzenia najważniejszych opracowań zarówno o pisarzu, jak i jego twórczości. Bibliografia przedmiotowa obok recenzji, artykułów ogólnych i wypowiedzi biograficznych rejestruje również bardzo liczne polemiki, dotyczące zagadnień poruszanych przez Boya.

Jeśli idzie o twórczość oryginalną Boya, to wieloletnie poszukiwania pozwoliły zgromadzić również jego wypowiedzi często już zapomniane, bo rozproszone w ciągu 46 lat w czasopiśmie tygodniowych i codziennych, a z jakichś względów nie przedrukowane przez Boya w jego tomach. W wielu wypadkach będzie to dla dzisiejszego czytelnika "Boy nieznany", np. autor recenzji programów kabaretowych okresu dwudziestolecia sygnowanych jedynie kryptonimem. Recenzje te, niesłusznie przez ich autora skazane na zapomnienie, - wydobyte w tej pracy, pozwalają ustalić autorstwo nieznanych tekstów kabaretowych J. Tuwima, M. Hemara i innych. Ponadto ukazują nie słabnące od czasów "Zielonego Balonika" i "Słówek" zainteresowanie Boya dobrą satyrą.

Praca niniejsza zawieść będzie również biografię pisarza pomyślaną jako omówienia poprzedzające kolejne lata jego twórczości. W ten sposób realizowana kompozycja pracy, łącząca twórczość Boya z jego biografią, pozwoli lepiej rozumieć powstanie kolejnych jego książek, z których niejedna była wynikiem sporów polemicznych. Omówienia poprzedzające twórczość Boya uwydatniają równocześnie inne strony jego bogatych zainteresowań oraz jego działalności, np. akcję odczytową prowadzoną przez wiele lat zarówno w kraju, jak i za granicą, Boya-wydawcę obok Boya-tłumacza itd.

Barbara Winkiel
Instytut Badań Literackich

J e r z y K ą d z i e l a: Monografia bibliograficzna Stefana Żeromskiego. Praca doktorska pod kier. doc. E. Korzeniewskiej.

Dotychczas zakończony został etap zbierania materiału: zarówno bibliografia podmiotowa, jak i przedmiotowa znajduje się już w kartotece. Obecnie rozpoczęto etap redagowania tekstu pracy ze szczególnym uwzględnieniem genezy i recepcji poszczególnych dzieł Żeromskiego.

Plan pracy przewiduje rozdział wstępny "Generalia", w którym, omówione zostaną ogólne koncepcje interpretacyjne, dotyczące twórczości Żeromskiego, oraz kilkadziesiąt rozdziałów szczegółowych o wszystkich utworach, w których oprócz genezy i recepcji wydań książkowych uwzględnione zostaną również ewentualne wystawienia teatralne, ekranizacje, radiofonizacje, przekłady etc. Zarówno w rozdziale ogólnym, jak i w rozdziałach szczegółowych obowiązować będzie porządek chronologiczny i tryb narracji ciągłej. "Biografica", jak np.: wspomnienia o pisarzu, dokumenty kultu, ikonografia itp. wyłączone zostaną do opracowania w osobnej książce.

Takie ujęcie materiału pozwoli na hierarchizację zagadnień i głosów krytycznych, niemożliwą do przeprowadzenia przy zastosowaniu rygorów opisu rejestracyjnego. Pozwoli również na zorientowanie się w najpilniejszych zadaniach badawczych wobec twórczości Żeromskiego, co ma poważne znaczenie społeczne w związku ze zbliżającą się setną rocznicą urodzin pisarza w roku 1964.

Jerzy Kądziała
Instytut Badań Literackich

R o m a n L o t h: Rozwój poglądów estetycznych i społeczno-politycznych młodego Kasprowicza. Praca doktorska pod kier. doc. E. Korzeniewskiej.

Okres młodości Jana Kasprowicza, a szczególnie lata jego pobytu w gimnazjach śląskich i na uniwersytetach w Lipsku i Wrocławiu, do dziś nie doczekał się obszerniejszego opracowania. Że na takie zasługuje - pokazały już studia Tadeusza Mikulskiego, oświetlające wrocławskie lata poety i wskazujące drogi dalszych poszukiwań.

Zadaniem pracy jest przedstawienie postawy artystycznej i ideowej Kasprowicza do chwili zarysowania się w jego poezji elementów poetyki modernistycznej. Zakres chronologiczny pracy obejmie więc okres szkolny i uniwersytecki poety i pierwsze lata lwowskie. Jej przedmiot stanowi droga przemian Kasprowicza od kręgu tradycji romantycznej, poprzez okres poezji naturalistycznej, do postawy poetyckiej, tradycyjnie określanej mianem symbolizmu. Przemianom tym towarzyszy wygasanie młodzieńczego radykalizmu Kasprowicza /w latach wrocławskich - członka socjalistyczno-utopistycznej organizacji niemieckiej "Pacific"/ - i zbliżenie się poety ku kręgom Ligi Polskiej i Ligi Narodowej.

Praca znajduje się w końcowym etapie gromadzenia materiałów biograficznych i bibliograficznych. Posłużą one w przyszłości za punkt wyjścia do monografii bio-bibliograficznej Kasprowicza, w rodzaju opublikowanych już monografii materiałowych Sienkiewicza i Tuwima. Przeprowadzone badania doprowadziły już do ciekawych ustaleń nieznanych faktów z młodości Kasprowicza. Dotyczy to szczególnie jego działalności w kołach socjalistycznych polskich i niemieckich w Lipsku i Wrocławiu, zakończonej procesem i więzieniem.

Roman Loth
Instytut Badań Literackich

J a n u s z S t r a d e c k i: Biografia J. Tuwima.

Po wydaniu bibliografii J. Tuwima /PIW 1959/ opracuję biografię tego poety. Praca ma ukazać Tuwima na szerszym tle stosunków literackich i

politycznych lat międzywojennych. Sprawą szczególnie interesującą są dzieje recepcji twórczości Tuwima. Historia polemik i sporów wynikających bądź ze względów społeczno-politycznych, bądź estetycznych jest ważna nie tylko dla dziejów samego Tuwima, ale również dla dziejów kultury literackiej w okresie międzywojennym w ogóle.

Dzieje życia i twórczości Tuwima łączą się bezpośrednio lub pośrednio z dziejami wielu literackich środowisk i ugrupowań dwudziestolecia międzywojennego. Zarysują się więc między innymi problemy takie jak: "Skamander-futuryzm", "Skamander" -ekspresjonizm itd., później "Skamander-awangarda", wreszcie stosunek skamandrytów do poetów młodszych, jak np. do grupy "Kwadrygi".

Szczególnie dokładnego zbadania wymagają lata 1939-1945. Okres emigracji, bardzo ważny ze względu na ożywioną działalność polityczną poety oraz genezę i dzieje powstania "Kwiatów polskich", ciągle jeszcze zbyt mało znamy. Wypełnienie istniejących luk w tym zakresie, konkretne zbadanie wielu spraw wymagałoby oczywiście pobytu za granicą. W kraju brak bowiem bardzo wielu publikacji z tego okresu. W pewnej mierze jednak udało się i w tym zakresie zgromadzić nieznane materiały.

Zbieranie materiałów do biografii odbywało się w zasadzie równolegle do opracowywanej bibliografii. Oczywiście trudności problemów tak pomyślanej biografii wymagały jeszcze uzupełnień dokonywanych w bieżącym roku. Obecnie pracuję nad koncepcją całości.

Janusz Stradecki
Instytut Badań Literackich

K r y s t y n a S i e r o c k a: Polskie lewicowe czasopisma literackie w l. 1922-1932. Praca doktorska pod kier.prof.S.Żółkiewskiego.

Praca podejmuje próbę periodyzacji lewicowych czasopism literackich w okresie 20-lecia międzywojennego oraz ukazania dynamiki ich rozwoju. Opierając się na analizie sytuacji politycznej wyróżnia trzy zasadnicze etapy rozwoju czasopiśmiennictwa lewicowego: etap I - lata 1922 do 1924, etap II - lata 1927 do 1931, etap III - lata 1932 do 1939.

Powstałe w 1922 r. czasopismo "Kultura Robotnicza" /wyd. przez Związek Organizacji Kulturalno-Oświatowych/ było legalnym organem nielegalnej Partii Komunistycznej. Wyrażało też generalną linię Partii, zmierzającej do ogarnięcia swoimi wpływami jak najszerzych mas. "Kultura Robotnicza" realizuje na szeroką skalę plan edukacji proletariatu oraz tworzenia podwalin pod socjalistyczną kulturę. Ta koncepcja jest zasadniczą linią pisma, różniącą je od wszystkich czasopism lewicowych poprzednich

okresów. Po zamknięciu "Kultury Robotniczej" tę samą pracę podejmie "Nowa Kultura", która przestanie wychodzić w 1924 r.

Ukazujące się w drugim etapie czasopisma lewicowe /komunistyczne/ : "Dźwignia" i "Miesięcznik Literacki" mają odmienny charakter. Były to w zasadzie pisma lewicującej inteligencji. Sprawy edukacji proletariatu zostały odsunięte na plan dalszy, na czoło zaś wysunięto problem kultury i literatury proletariackiej, jej twórców oraz inne związane z tym zagadnienia pochodne.

Po r. 1932 lewicowe czasopisma literackie zmieniają swój charakter. W l. 1932-1939 ukazują się "pisma jednolitofrontowe" /"Lewar", "Obliczenia", "Po prostu", "Karta", "Nowa Wieś", "Sygnały"/ przeznaczone dla szerokiego kręgu odbiorców, prowadziły one propagandę przeciwko wojnie i faszyzmowi; w obronie swobód demokratycznych.

Zakres pracy obejmuje pierwsze 2 etapy, a więc l. 1922-1934. Jednym z głównych problemów tego okresu jest sprawa tradycji polskiej rewolucyjnej prasy literackiej. Przed ukazaniem się "Kultury Robotniczej" ukazywało się szereg czasopism wydawanych przez SDKPiL czy też PPS, poświęcających wiele miejsca sprawom oświaty, wychowania społecznego a także literatury. Są to przede wszystkim periodyki redagowane w l. 1906 - 1914 przez Tadeusza Rechniewskiego, jak "Wiedza" oraz jej kontynuacje. Zarówno te pisma, wydawane przez PPS lewicę, jak SDKPiL-owska "Nowa Trybuna" /1915-1918/, "Przegląd Robotniczy" /1904-1905/, "Trybuna" czy "Nasza Sprawa" nie stawiały sobie jako głównego zadania budowy nowego modelu kultury proletariackiej, obracały się wyraźnie w kręgu pozytywistycznych haseł oświaty ludowej, mobilizowały lud przede wszystkim jako odbiorcę dóbr kulturalnych, nigdy zaś jako twórcę.

Prasa l. 1922-1924 podejmuje ten problem. W jednym z rozdziałów pracy poświęconych tej sprawie rozpatrywana będzie na tle analizy sytuacji międzynarodowej i polskiej aktualna w owych latach koncepcja proletariusza jako twórcy, sztuki proletariackiej oraz stosunku proletariatu do sztuki. Na ukształtowanie się tej koncepcji oddziaływały 2 tradycje, swoiście zresztą asymilowane: pozytywistyczna i proletkultowska. Widoczne są również pewne koneksje z romantyzmem polskim, przejawiające się w kontynuacji jego filozofii kultury ludowej, w kulcie autentyzmu i nawiązywaniach do ludowej tradycji.

Sporo miejsca w pracy zajmie analiza literackiej realizacji teoretycznych założeń estetycznych proklamowanych na łamach "Kultury Robotniczej" i "Nowej Kultury". Uderza tu po bliższym zapoznaniu się z treścią obu pism dość duża dysproporcja między teoretycznymi założeniami modelu literatury proletariackiej a jej konkretnymi realizacjami literackimi.

"Dźwignia" i "Miesięcznik Literacki", ukazujące się w l. 1927 - 1931, podjęły problem "nowej sztuki" jako naczelny. Pasjonował on zresztą w tym okresie całe środowisko twórcze. Szczegółowa analiza treści obu czasopism pozwala stwierdzić 2 wyraźne orientacje: polityczno-marksistowską oraz linię "nowej sztuki", lewicującej awangardy. Rzecznikiem pierwszej był Jan Hempel, sprawujący polityczne kierownictwo pisma z ramienia Centralnej Redakcji Partii Komunistycznej. Drugą postawę reprezentował Mieczysław Szczuka, stawiający przede wszystkim na postępowe treści sztuki awangardowej. W odróżnieniu od poprzednich oba czasopisma zajmują się wyłącznie sprawami literatury sensu stricto. W ich działalności odnaleźć można 2 źródła inspiracji pozapolskiej: grupy Lefu i twórczości Majakowskiego oraz ekspresjonizmu niemieckiego, jak również romantyzmu polskiego i jego bohatera skłóconego z otaczającym go światem, tym razem w imię walki społecznej. Widoczna jest na łamach tych pism ewolucja pisarzy proletariackich, na czoło w ich twórczości wysuwa się proza, szczególnie zaś reportaż, lansowany mocno przez redakcję "Miesięcznika Literackiego". Awangarda w służbie rewolucji - to naczelny problem drugiego okresu czasopism lewicowych.

Podstawowym również staje się zagadnienie roli i znaczenia tych czasopism jako źródła ideowej inspiracji dla postępowego odłamu literatury polskiej, jak również dla stosunku wybitnych twórców epoki do tych problemów.

Jednym z zamykających pracę problemów będzie sprawa realizacji modelu kultury proletariackiej w innych krajach, jak Rosja, Niemcy czy Czechosłowacja.

Krystyna Sierocka
Instytut Badań Literackich

J a c e k T r z n a d e l: Próba interpretacji twórczości Bolesława Leśmiana. Praca doktorska pod kier. prof. K.Wyki.

Praca ta przebiega dwutorowo, po pierwsze - chodzi o przygotowanie całkowitego zaplecza materiałowego i po drugie - o przygotowanie syntezy interpretacyjnej twórczości Leśmiana.

Ad. 1/ Prowadzone przeze mnie poszukiwania materiałowe odnośnie twórczości Leśmiana mają z jednej strony na celu stworzenie podstawy do wyciągnięcia wniosków interpretacyjnych, z drugiej są jednak niezależne i ich owocem ma być przygotowanie pełnego wydania dzieł Leśmiana, które będą się ukazywać w miarę możliwości wydawnictwa /Państwowy Instytut Wydawniczy/ w kolejnych tomach w ciągu najbliższych kilku lat. Przeprowadzone

poszukiwania ustaliły przede wszystkim, że jak dotąd została opublikowana drukiem bądź w czasopiśmie, bądź w wydaniach książkowych tylko część twórczości Leśmiana /skądinąd zresztą najważniejsza/. Część oczekuje jeszcze na wydanie. Owocem nowych poszukiwań materiałowych stał się wydany w r. 1959 /PIW/ tom "Szkiców literackich" Leśmiana. W roku 1961 ukaże się tom "Listów" poety, w przeważającej części przygotowany już do druku. Wejście do niego przede wszystkim korespondencja literacka poety z Zenonem Przesmyckim, bardzo ciekawa zwłaszcza jako komentarz do twórczości Leśmiana. W dalszej kolejności zaplanowany jest tom utworów poetyckich i prozaicznych, rozproszonych po czasopiśmie i nigdy nie wydanych w formie książkowej przez autora. Wejście tam m.in. około pięćdziesięciu większych i mniejszych utworów poetyckich oraz kilka opowiadań prozą. Prowadzę także pertraktacje z rodziną poety, mające na celu udostępnienie dla wydania pozostających w rękopisie dramatów poety oraz kilku większych utworów poetyckich. Przedruk tomów prozy fantastycznej oraz pełne i poprawne wydanie zasadniczego trzonu poezji Leśmiana /jedyne wydanie o ambicjach pełności dokonane przez PAX uderza niepoprawnością filologiczną i zawiera wiele błędów/ - dopełniłby całości planowanej edycji. Poszukiwaniom materiałowym pomagają rozmowy z osobami, które bezpośrednio znały poetę. Krąg ich niestety coraz bardziej się zawęża, rezultaty stąd uzyskiwane nie są rewelacyjne, od czasu do czasu jednak udaje się uzyskać cenne wiadomości - przede wszystkim biograficzne. Tą drogą na przykład uzyskałem ostatnio jeszcze jedną, cenną relację o śmierci Tadeusza Micińskiego oraz o jego działalności w Moskwie podczas pierwszej wojny światowej.

Ad. 2/ Próba interpretacji twórczości Leśmiana jest tematem mojej rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kier. prof. K. Wyki. Praca ta znajduje się w ostatnim etapie realizacji. Ambicją jej jest ukazanie innych niż w dotychczasowych opracowaniach treści światopoglądowych i filozoficznych poezji Leśmiana oraz nie uwzględnianych dotychczas ważnych źródeł genetycznych poszczególnych utworów. Dotyczy to przede wszystkim związków poezji Leśmiana z twórczością ludową. Wbrew sądom dotychczasowej krytyki /m.i. znamienny jest pod tym względem sąd Ostapa Ortwina/ udało się odnaleźć w twórczości Leśmiana bardzo wiele powiązań i parafraz polskiej pieśni ludowej /przede wszystkim na podstawie zbioru Kolberga/, jak również konkretnych ludowych wierzeń kulturowych potwierdzonych w opracowaniach etnograficznych. Pozwoli to na wyprowadzenie ważnych wniosków interpretacyjnych. Po raz pierwszy również w pracy tej zostaną wykorzystane wnioski płynące z nowych odkryć materiałowych, o których była mowa powyżej.

Jacek Trznadeł

Instytut Badań Literackich